

Марія Степанівна **КАФЛИК**
пошуковець наукового ступеня
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6033-6516>
e-mail: andruschakevich1994@i.ua

ФІНАНСОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Стаття є дослідженням функціонування фінансової системи України в умовах воєнного стану. Встановлено, що будова фінансової системи є доволі складною, і завдяки фінансовій системі державою накопичуються та використовуються ресурси для утримання свого апарату. З'ясовано, що відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. запроваджено режим воєнного стану на території України на 30 днів, який згодом продовжено. З початком широкомасштабного вторгнення країни-агресора Національним банком України ухвалено необхідні рішення, зокрема постанову НБУ № 18 від 24 лютого 2022 р. Визначено, що зазначені дії є важливим для забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни, а також максимального забезпечення діяльності Збройних Сил України і безперебійної роботи об'єктів критичної інфраструктури.

Ключові слова: воєнний стан, фінансова система, Національний банк України, бюджет, банківські вклади

ВСТУП

Ефективна фінансова система – це важлива умова функціонування будь-якої держави. Фінансова система має доволі складну будову. Завдяки фінансовій системі накопичуються та використовуються ресурси для утримання державного апарату, а також направлення їх на виконання своїх функцій й в умовах війни. Знайти найбільш дієві підходи до формування ефективної фінансової системи на основі аналізу особливостей функціонування фінансової системи у країні в умовах воєнного стану – це важливе завдання в умовах постійної мінливості зовнішнього та внутрішнього середовищ, які нині відбуваються в економіці [10].

Задля забезпечення надійного та стабільного функціонування фінансової системи країни в умовах війни виконавчі на законодавчі органи влади внесли низку змін та правила надання окремих фінансових послуг, ввели певні обмеження, спростили низку процедур, зменшили податкові тягарі тощо. Дану проблему досліджували і висвітлювали у своїх працях такі науковці й дослідники, як І. Онищук, М. Карлін, А. Нестеренко, Л. Шкварчук, Н. Шпак, Н. Ярошевич, О. Семененко, Р. Бойко, О. Водчиць, Ю. Добровольський, Д. Бердочник та ін.

МЕТА статті полягає у дослідженні особливостей функціонування фінансової системи України в умовах воєнного стану.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У роботі використано методи: пошуковий за наявною методичною та науковою літературою з аналізом знайденого матеріалу, індукція та дедукція, порівняння, класифікація, з'ясування причинно-наслідкових зв'язків, екстраполяція, систематизація, абстрагування та конкретизація, аналіз документації та результатів діяльності дослідників з проблеми проведеного дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до Указу Президента України від 24 лютого 2022 р. запроваджено режим воєнного стану на території України терміном на 30 днів. Згодом воєнний стан продовжено з 05 год. 30 хв. 26 березня 2022 р.

строком на 30 днів. Законом України № 2119-IX від 15 березня 2022 р. продовжили строк дії воєнного стану в Україні з 05 год. 30 хв. 25 квітня 2022 р. строком на 30 днів відповідно до Закону України № 2102-IX від 24 лютого 2022 р. [5].

В результаті оголошення воєнного стану на всій території України, що зумовлено, широкомасштабним вторгненням російської федерації, Національним Банком України (НБУ) ухвалено необхідні рішення, а саме, постанова НБУ № 18 від 24 лютого 2022 р. [9]. Відповідно до визначеної постановки запроваджено особливий порядок купівлі іноземної валюти в Україні. Дозволили купувати іноземну валюту для проведення мобілізаційних та інших заходів (потреб), які визначено відповідно до законів України, якими регулюються відносини у сферах забезпечення національної безпеки та оборони, та для транскордонних переказів з метою оплати товарів критичного імпорту. Також призупинили роботу валютного ринку України, крім операцій, що стосуються продажу іноземної валюти. НБУ не обмежував безготівкові операції, проте обмежив зняття готівки з рахунку, і встановив обсяг у сумі в 100 тис грн на день, – купівлю валюти на міжбанку чи її видачу в касі банку заборонили.

Постановою НБУ № 96 від 09.05.2022 р. «Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18» внесли зміни, що стосуються зокрема:

1. *Транскордонних переказів.* Іноземним інвесторам дозволили переказувати за кордон кошти, що будуть отримані після 1 квітня 2023 р. у зв'язку з проведеною виплатою погашення або сплатою доходу за облігаціями внутрішньої державної позики (ОВДП) України згідно з умовами їх розміщення. Завдяки реалізації окресленої норми підвищуватиметься зацікавленість нерезидентів в купівлі ОВДП, зокрема за кошти, які отримуються від планових погашень та виплат доходу.

Крім того, НБУ дозволив здійснювати перекази за кордон, задля того, щоб виплачувати аліменти.

2. *Розрахунків за кордоном.* Тимчасово заборонили

здійснення розрахунків за кордоном, метою яких є купівля цінних паперів, акцій, облігацій та сплати брокерських послуг за цими операціями, здійснення яких відбувається завдяки використанню карток, що емітовані українськими банками. Зазначені зміни спрямовано на обмеження непродуктивного відпливу капіталу, а також захист міжнародних резервів України.

Варто звернути увагу на те, що окреслені нами зміни не стосуються використання платіжних карток за кордоном та в Україні для розрахунків, щоб оплачувати вартість будь-яких інших товарів, робіт та послуг. Вони й надалі здійснюються без обмежень.

3. *Операції НБУ з продажу та купівлі валюти.* НБУ припинено проведення щоденних безготівкових операцій з купівлі-продажу валюти в євро та проведення таких операцій виключно у доларах США. Вони будуть здійснюватися як на умовах «тод» (звичайний режим), так і на умовах «том» (щоб задовольнити потреби оборони). Слід зазначити, що до початку повномасштабного нападу росії на Україну центробанком проводились операції з купівлі-продажу валюти з банками тільки в доларах США.

Також визначено, що банк зможе проводити операції з Національним банком стосовно купівлі та продажу іноземної валюти тоді, якщо протягом 10 календарних днів, що передують дню звернення до НБУ, ним жодного разу не порушувався ліміт загальної довгої відкритої валютної позиції [8].

Відповідно до Закону України № 2120-IX «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» [7] змінили деякі правила діяльності банків та небанківських фінансових установ, зокрема і тих, якими надаються послуги з кредитування.

Мета цих змін полягає у полегшенні ситуації для українців-позичальників на період війни, а також протягом першого часу післявоєнного відновлення економіки. Адже не всі позичальники в умовах сьогодення можуть вчасно обслуговувати кредити.

Основні зміни обслуговування кредитів:

- на час дії воєнного стану та у 30-денний строк після того дня, як його припинили чи скасували, споживач не буде нести відповідальність перед кредитором у разі прострочення виконання зобов'язань за споживчим кредитом;

- у випадку, якщо допущено таке прострочення, споживач звільняється, зокрема, від обов'язку сплати кредитором неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, сплата яких передбачена відповідно до договору про споживчий кредит за прострочення виконання (невиконання, часткове виконання) споживачем зобов'язань за таким договором;

- сплата неустойки (штрафу, пені) та інших платежів, що передбачена за договором про споживчий кредит, яку нараховано включно з 24 лютого 2022 року за прострочення виконання за таким договором, – підлягають списанню;

- у випадку, якщо невиконанню зобов'язань відповідно до договору про споживчий кредит заборонено збільшувати процентну ставку за користування кредитом, крім випадків, коли встановлення змінюваної процентної ставки передбачається за кредитним договором або ж договором про споживчий кредит;

- не передбачається скасування відсотків за користування кредитними коштами – з боку кредитора визначене нараховування є правомірним.

13 квітня 2022 р. набрав чинності Закон України № 2180-IX «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб», яким вводиться 100%-ва гарантія за банківськими вкладами фізосіб та ФОП.

У разі ліквідації банку держава, від імені якої діє Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО), здійснює відшкодування вкладникам коштів у межах гарантованої суми.

Відшкодування коштів ФОП та фізичним особам ФГВФО здійснює у національній та іноземній валюті, залучені банками на умовах договору банківського (карткового) рахунку чи вклади (депозиту) разом з нарахованими відсотками. Відшкодування вкладів в іноземній валюті проводиться у гривнях відповідно до курсу НБУ.

За новим законом запроваджується 100 % гарантія за банківськими вкладами фізичних осіб та ФОП (разом із нарахованими відсотками, якщо це був депозит). Поширення гарантії відбуватиметься на вкладників платоспроможних банків. Тому закон на вкладників банків, що перебувають на стадії ліквідації, не буде поширюватись [6].

Радою НБУ затверджено «Основні засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану», що розроблено відповідно до Конституції України, Закону України «Про Національний банк України», Указу Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 р. «Про введення воєнного стану в Україні», затвердженого відповідним Законом України № 2102-IX від 24 лютого 2022 р., та Закону України «Про валюту і валютні операції» [3].

Це є принципово важливим документом, завдяки якому відкриваються не лише нові можливості до здійснення відповідних заходів НБУ, але й створюються можливості для того, щоб формувати відповідні умови повоєнної відбудови.

Радою наголошувалось те, що в умовах війни досить важливо забезпечувати надійне та стабільне функціонування банківської і фінансової системи країни, а також максимально забезпечувати потреби оборони України, безперебійне функціонування системи державних фінансів, а також об'єктів критичної інфраструктури.

Відповідно до Основних засад грошово-кредитної політики, зокрема, НБУ має повернутися до режиму інфляційного таргетування, що має плаваюче курсотворення в міру нормалізації функціонування економіки та фінансової системи.

Для збереження фінансової стабільності в Україні НБУ вимушено зафіксовано обмінний курс та запроваджено низку адміністративних обмежень, зокрема до валютних операцій та руху капіталу. Виходячи з цього, а також враховуючи високий рівень невизначеності ринкові інструменти мають обмежений вплив на функціонування грошового та валютного ринків. Отже, НБУ тимчасово відкладено ухвалення рішень, що стосуються облікової ставки.

В міру відновлення здатності валютного ринку до самобалансування Національним банком і далі будуть послаблюватись валютні та капітальні обмеження, а також буде відбуватися поступове повернення до пла-

ваючого курсоутворення. Важлива передумова для цього полягає у відчутному зростанні обсягів пропозиції валюти, зокрема з боку експортерів в умовах поживлення виробництва та відновлення транспортної логістики. Внаслідок поступової відмови від фіксованого курсу та послаблення обмежень дадуть змогу уникнути накопичення значних макроекономічних дисбалансів.

Після того, як буде знижуватись невизначеність та посилюватись дієвість каналів монетарної трансмісії Центральний банк зможе повернутись до традиційного режиму інфляційного таргетування. НБУ відновить прогнозний цикл та зможе повернутись до застосування ключової ставки як основного монетарного інструменту для зниження інфляції до цілі НБУ 5 % та утримування під контролем інфляційних очікувань. НБУ буде фінансувати лише критичні видатки уряду та прагнення якнайшвидшої повної відмови від зазначеного інструменту [3].

Для забезпечення ліквідності банків 25 лютого 2022 р. НБУ надано рефінансування банкам в обсязі 51,5 млрд. грн. для підтримки ліквідності банківської системи. Нагадаємо, що 24 лютого 2022 р. НБУ затверджено порядок бланкового рефінансування банків для підтримки ліквідності банківської системи. Завдяки визначеному інструменту, посилюється спроможність банків належно і в повному обсязі виконувати зобов'язання перед клієнтами – юридичними та фізичними особами.

Новий інструмент бланкового рефінансування застосували 25 лютого 2022 р. вперше разом зі стандартними інструментами підтримки ліквідності. Зокрема, провели два тендери для підтримки ліквідності, на яких банкам надано рефінансування в обсязі 51,5 млрд грн [11].

Крім того, в умовах воєнного стану надзвичайно важливим є оперативне, належне та безперервне виконання місцевих бюджетів. З метою забезпечення належного функціонування бюджетної сфери та життєво важливих потреб жителів територіальних громад, уряд та центральні органи виконавчої влади прийняли низку швидких, ефективних, оперативних рішень [1].

У бюджетне законодавство внесли низку змін, що прийнято у період дії воєнного стану. Такими змінами зокрема є: внесення змін до місцевих бюджетів; здійснення перерозподілу видатків бюджету і надання кредитів з бюджету за бюджетними програмами; встановлення пріоритетності здійснення видатків Казначейством та органами Казначейства (постанова КМУ від 9 червня 2021 р. № 590 «Про затвердження Порядку

виконання повноважень Державною казначейською службою в особливому режимі в умовах воєнного стану»); скасування певних обмежень до максимального розміру резервного фонду; незастосування дотримання термінів подання звітності про виконання місцевих бюджетів та річного звіту; скасування норми зі складання Бюджетної декларації та прогнозів; кошти державного дорожнього фонду спрямували на розвиток та утримання автомобільних доріг; випуск облігацій внутрішньої державної позики; передача коштів між бюджетами здійснюється без укладення договорів; перерахування коштів з місцевого бюджету до державного бюджету для здійснення згідно із законом заходів загальної мобілізації та з метою відсічі збройної агресії російської федерації. Усі тимчасові зміни, які стосуються бюджетного законодавства спрямовуються на те, щоб оперативно фінансувати територіальну оборону, ЗСУ, захист населення, підтримку бюджетної сфери та функціонування економіки країни [4].

Україна після початку військової агресії з боку РФ постійно отримує фінансову допомогу від урядів – Світового банку, ЄБРР та МВФ. Загальна сума траншів від зазначених інституцій становить 4,325 млрд. дол. Один із головних партнерів України, який погодився на постійну фінансову підтримку країни в умовах війни, – МВФ, який перерахував Україні транш у розмірі 1,4 млрд. дол. Звісно, гроші від МВФ – це не грант, а кредит. Тобто повернення наданого МВФ траншу є умовою його надання, наразі немає жодних спеціальних умов погашення кредитів для України, що зазнала агресії [2].

ВИСНОВКИ

Отже можемо зробити висновки, що в умовах воєнного стану на велику діяльність центральних та виконавчих органів припадають такі ж великі задачі, пов'язані з воєнною кризою. Незважаючи на те, що у країні триває війна, економіка продовжує працювати. Уся робота, яку було пророблено НБУ, є досить важливою для забезпечення надійного та ефективного функціонування фінансової системи країни та максимально забезпечити діяльність ЗСУ. НБУ зробив грамотні та чіткі кроки для підтримки стабільності всіх банків та системи електронних платежів, зокрема:

- призупинили звичайні операції;
- обмежили зняття готівки та обмінний курс;
- обмежили зовнішні платежі та зафіксували фактичний курс.

Список використаних джерел

1. Маршук Л., Мовчан Д., Покойовий О. Особливості фінансової системи в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-61>.
2. На оборону в проєкті бюджету – 2022 передбачено «рекордну суму» – Міноборони. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oboronabudget/31464482.htm>.
3. Нацбанк затвердив засади грошово-кредитної політики на період воєнного стану. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210672_natsbank-zatverdiv-zasadi-groshovo-kreditno-politiki-na-perod-vonnogo-stanu.
4. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654>.
5. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64 / 2022. *Президент України. Документи*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
6. Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб: Закон України від 01.04.2022 № 2180-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20#Text>.

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: Закон України від 15.03.2022 № 2120-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>.

8. Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18: Постанова Правління Національного банку України від 09.05.2022 № 96. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_09052022_96.

9. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану: Постанова Правління Національного банку України від 24.02.2022 р. № 18. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/24022022_18.pdf?v=4.

10. Тімашов В.О., Севаст'яненко О.В. Фінансова система України: правова характеристика та законодавче регулювання. *Право і суспільство*. 2021. №2. С. 134–139.

11. Фронт фінансового сектору: фінансування армії та ліквідація банків агресора. URL: <https://ua.news.ua/front-fynansovogo-sektora-fynansyrovanye-armyy-y-lykvydatsyya-bankov-agressora/>

References

1. Marshuk L., Movchan D., Pokoiiovyi O. Features of the financial system in martial law. *Economy and society*. 2022. № 37. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-37-61> (in Ukrainian).

2. The draft budget for 2022 envisages a "record amount" for defense - the Ministry of Defense. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-oboronabudget/31464482.htm> (in Ukrainian).

3. The National Bank approved the principles of monetary policy for the period of martial law. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/210672_natsbank-zatverdiv-zasadi-groshovo-kreditno-politiki-na-perod-vonnogo-stanu (in Ukrainian).

4. Features of the budget process in martial law. 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654> (in Ukrainian).

5. On the imposition of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine of February 24, 2022 № 64 / 2022. *President of Ukraine. Documents*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397> (in Ukrainian).

6. On amendments to some laws of Ukraine to ensure the stability of the deposit guarantee system for individuals: Law of Ukraine of 01.04.2022 № 2180-IX. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2180-20#Text> (in Ukrainian).

7. On amendments to the Tax Code of Ukraine and Other Legislative Acts of Ukraine Concerning the Validity of Norms for the Period of Martial Law: Law of Ukraine of March 15, 2022 № 2120-IX. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text> (in Ukrainian).

8. On amendments to the Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine of February 24, 2022 № 18: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine of 09.05.2022 № 96. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_09052022_96 (in Ukrainian).

9. On the work of the banking system during the imposition of martial law: Resolution of the Board of the National Bank of Ukraine of 24.02.2022 №18. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/law/24022022_18.pdf?v=4 (in Ukrainian).

10. Timashov V.O., Sevastianenko O.V. Financial system of Ukraine: legal characteristics and legislative regulation. *Law and society*. 2021. № 2. pp. 134-139. (in Ukrainian)

11. The front of the financial sector: the financing of the army and the liquidation of the aggressor's banks. URL: <https://ua.news.ua/front-fynansovogo-sektora-fynansyrovanye-armyy-y-lykvydatsyya-bankov-agressora/> (in Ukrainian)

Mariia KAFLYK

applicant

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6033-6516>

e-mail: andruschakevich1994@i.ua

FINANCIAL SYSTEM OF UKRAINE DURING THE MARTIAL LAW

The paper is a study of the functioning of the financial system of Ukraine under martial law. In particular, it was found that the structure of the financial system is quite complex, and with the help of the financial system, the state accumulates and uses resources to maintain its apparatus. It was found that in accordance with the Decree of the President of Ukraine of February 24, 2022, a martial law regime was imposed on the territory of Ukraine for 30 days and later it was extended. With the beginning of a large-scale invasion of the aggressor country, the National Bank of Ukraine adopted the necessary decisions, including the NBU resolution of February 24, 2022 №18. It was determined that these actions are important in order to ensure the reliable and stable functioning of the financial system of the country, as well as to ensure the activities of the Armed Forces of Ukraine and the smooth operation of critical infrastructure. It was found that on April 13, 2022, the Law of Ukraine №2180-IX "On Amendments to Certain Laws of Ukraine on Ensuring the Stability of the Deposit Guarantee System for Individuals" came into force, which introduces a 100% guarantee on bank deposits of individuals and sole proprietors.

It is investigated that in case of liquidation of the bank, the state on whose behalf the Individual Deposit Guarantee Fund (DGF) acts, reimburses depositors within the guaranteed amount. It was determined that the NBU Council approved the "Basic Principles of Monetary Policy for Martial Law". This is a very important document, which not only opens up new opportunities for the implementation of relevant measures of the NBU, but also creates opportunities to create appropriate conditions for postwar reconstruction.

In addition, it was found that a number of changes were made to the budget legislation, which was adopted during the martial law. In particular, changes were made in the functioning of local budgets under martial law. Thanks to the Office of the President of Ukraine, the Government, the Verkhovna Rada of Ukraine and other central authorities, a number of quick, effective and prompt decisions were made.

Keywords: martial law, financial system, National Bank of Ukraine, budget, bank deposits